

COMUNICĂRI

Irina IJBOLDINA

UNIVERSUL VALORILOR FAMILIALE ÎN PROZA FEMININĂ DIN MOLDOVA SOVIETICĂ: NARAȚIUNEA SOCIALĂ ȘI INTENȚIA AUTORULUI

<https://doi.org/10.52603/rec.2022.32.14>

Rezumat

Universul valorilor familiale în proza feminină din Moldova Sovietică: narațiunea socială și intenția autorului

În acest articol, folosind metodologia cercetării etnologice a textelor literare, este fundamentată semnificația și specificul prozei artistice în studiul trăsăturilor axiologice ale instituției familiei ruse din Moldova Sovietică. Proza artistică a Moldovei Sovietice este prezentată pentru prima dată ca sursă de discurs etnologic, reflectând imaginea sistemului tradițional de valori (atât rusesc, cât și moldovenesc), format consecvent pe baza moralității creștine de către generațiile anterioare. Se analizează specificul trăsăturilor istorice și demografice ale dezvoltării instituției familiale în RSSM, unde conceptele familiilor ruse și sovietice în această perioadă converg și devin interconectate; este stipulat conceptul de „familie sovietică”. Caracteristicile axiologice separate ale dezvoltării instituției familiei sovietice în RSSM (valorile familiei și natura relațiilor în familie) sunt luate în considerare pe baza romanelor scriitorilor ruși L. Miscienko “Pelin – Iarba văduvei”, L. Latieva „Divorț” și povestea prozatoarei moldovene A. Lupan „Valența”. Un aspect important al lucrării evidențiază lumea valorilor familiale în proza feminină din Moldova sovietică: prin confruntarea narațiunii sociale și a intenției autoarei.

Cuvinte-cheie: discurs etnologic, axiologia instituției familiei, proza feminină în Moldova Sovietică, narațiune socială.

Резюме

Мир семейных ценностей в женской прозе Советской Молдавии: социальный нарратив и авторская интенция

В данной статье с использованием методологии этнологического исследования художественных текстов обоснована значимость и специфичность художественной прозы в изучении аксиологических особенностей института русской семьи в Советской Молдавии. Художественная проза Советской Молдавии впервые представлена как источник этнологического дискурса, отражающего картину традиционной системы ценностей (как русской, так и молдавской), последовательно сформированной на базе христианской морали предыдущими поколениями. Анализируется специфика историко-демографических особенностей развития института семьи в МССР, где понятия русской и советской семьи в данный период сближаются и становятся взаимосвязанными; рассматривается понятие «советская семья». Отдельные аксиологические особенности развития института советской семьи в МССР (семейные ценности и характер отношений в семье) анализируются на базе романов русских писателей Л. Мищенко «Полынь – вдовья трава», Л. Латыевой «Развод» и повести молдавского прозаика А. Лупан «Валенча». В качестве важного аспекта работы выделен мир семей-

ных ценностей в женской прозе Советской Молдавии: через противостояние социального нарратива и авторской интенции.

Ключевые слова: этнологический дискурс, аксиология института семьи, женская проза Советской Молдавии, социальный нарратив.

Summary

The world of family values in women's prose of Soviet Moldavia: social narrative and author's intention

In this article, using the methodology of ethnological research of literary texts, the significance and specificity of artistic prose in the study of the axiological features of the institution of the Russian family in Soviet Moldova is substantiated. The artistic prose of Soviet Moldavia is presented for the first time as a source of ethnological discourse, reflecting the picture of the traditional system of values (both Russian and Moldavian), consistently formed on the basis of Christian morality by previous generations. The specifics of the historical and demographic features of the development of the family institution in the MSSR are analyzed, where the concepts of the Russian and Soviet families in this period converge and become interconnected; the concept of “Soviet family” is stipulated. Separate axiological features of the development of the institution of the Soviet family in the MSSR (family values and the nature of relations in the family) are considered on the basis of the novels of Russian writers L. Mishchenko “Wormwood – Widow's Grass”, L. Latyeva “Divorce” and the story of the Moldavian prose writer A. Lupan “Valencha”. An important aspect of the work highlights the world of family values in the women's prose of Soviet Moldavia: through the confrontation of the social narrative and the author's intention.

Key words: ethnological discourse, axiology of the institution of the family, women's prose in Soviet Moldavia, social narrative.

În perioada sovietică, modul de viață familial tradițional, dominant în familia rusă pe teritoriul Republicii Moldova, atât în perioada țaristă (după modelul familiei ruse tradiționale extinse), cât și în perioada interbelică (după modelul familiei tradiționale românești), a fost schimbat de un alt mod de viață, „contemporan”, care s-a dezvoltat sub amprenta ideologiei comuniste (socialiste). Universul valorilor familiale, precum în toată URSS, era supraviețuit de sistemul controlului politic sovietic (Канторович 1984). Conducerea URSS a declarat perioada anilor 1960–1980, ca fiind cea a „socialismului dezvoltat”. Familiei, în calitate sa de instituție socială, de grup etno-social,

îi sunt proprii procesele comune, ce se desfășoară în alte grupuri și instituții (Zamfir, Vlăsceanu 1993: 278). Și, deoarece instituția familiei, prin definiție, pe de o parte, determină normele și valorile, stabilite în societate, iar pe de altă parte – reflectă valorile și ideologia, corespunzătoare unei anumite societăți într-o epocă concretă, universul valorilor familiale din RSSM a fost încadrat în limitele ideologiei sovietice (Григорьева 2018: 95-98). Astfel apare o noțiune meta-națională – „familia sovietică” (Бузова 2010: 98).

În RSSM noțiunile de familie rusă și sovietică s-au apropiat, practic până la contopire. Familia rusă coincidea cu idealul sovietic al familiei. Cercetătorii evidențiază trăsăturile caracteristice ale particularităților entno-sociale ale instituției familiei din RSSM: stabilitatea relațiilor familiale, rata înaltă a căsătoriilor, apropierea caracteristicilor cantitative ale diferitor familii, precum și a factorilor de consolidare a familiei, dar și generatoare de dificultăți în interiorul familiei, frecvența sporită a familiilor social și etnic mixte, și, desigur, transformările în funcțiile familiei, în repartizarea rolurilor familiale (Опыт 1980: 90-93).

Adesea, narațiunile ideologice, translațoare ale valorilor familiei sovietice erau îmbibate de formalism și agitație (Почепцов 2022). Toate acestea reflectau aglomerarea problemelor în domeniul socio-cultural. Deosebit de ilustrativ, tabloul constituit, este relevat în textele literaturii artistice din perioada „socialismului matur”.

Cercetarea valorilor familiale în proza sovietică, în care domină narațiunea socialistă a producției și se manifestă sistemul axiologic sovietic de socializare, este o întreprindere complexă și ambiguă. Proza rusă a Moldovei Sovietice, într-o măsură considerabilă, difuza narațiunile ideologice generale sovietice prin autorii veniți în Moldova din diverse regiuni ale URSS, ne fiind legate nemijlocit de mediul etno-social tradițional. Subiectele tratate, reflectau prioritar realizările în câmpul muncii, iar eroii principali fiind membrii colhozurilor, simplii truditori.

În anii 1970–1980 apar opere, în care intenția autorului – universul artistic al scriitorului, personalitatea sa creatoare, eroii săi, tematica, ideile și chipurile se materializează în limba textului, producând impact asupra subiectului. În anii 60’, în literatura Moldovei intră noua generație de scriitori talentați precum: Ion Druță, Ion C. Ciobanu, Ana Lupan, Ariadna Șalari, Vera Maleva, Elena Damian ș. a.; în limba rusă au creat prozatorii:

Lidia Mișenco, Lidia Latieva, Semion Pas’co, Gleb Uspenshii. „Sub impactul unor factori favorabili s-au determinat contururile romanului moldovenesc”, – afirmă N. Bilețchi în monografia sa de sinteză „Romanul și contemporaneitatea”. Altfel spus, atenția se deplasează în plan axiologic, în universul moral-psihologic și valoric: romanul „Codrii” de I. C. Ciobanu – „o frescă epico-dramatică a satului moldovenesc”, „Frunze de dor” de I. Druță, „Lasă vântul să mă bată” de A. Lupan, „Oameni și destine” de A. Șalari, „Spulber” de E. Damian.

Pivot coagulant al operei artistice devine personalitatea eroului principal, universul său existențial, dar nu ilustrarea istoriei cotidiene. Cele mai importante specimene ale prozei moldovenești din această perioadă se edifică pe o bază artistico-psihologică, dar și pe „liricizarea și analiza psihologică, avântul romantic, odată asimilate au rămas un patrimoniu al romanului” (Билецкий 1984: 146). În romanul moldovenesc din anii 1970–1980 domină problematica etico-morală: țăranul moldovean, având în dotare o viziune trecută prin secole asupra binelui și răului, începe să aprecieze fenomenele realității contemporane, bazându-se pe al său cod moral tradițional.

„Intersectarea a două morale”, după expresia lui N. Bilețchi, care devine subiectul principal al unor opere precum „Povara bunătății noastre” de I. Druță, sau „Povestea cu cucoșul roșu” de V. Vasilache, – nu mai prezintă încăierarea dintre nou și vechi în plan social, dar o confruntare pură dintre binele și răul social în realitatea locală națională. În legătură cu această narațiune dominantă, apare problema despre morala veche și nouă.

Autorii analizează procesul de evoluție spirituală a țăranului moldovean încadrat în realitatea sovietică, care a trecut prin transformarea condițiilor sociale și suportând reutilizarea tehnică a agriculturii. În general, proza artistică a literaturii sovietice moldovenești prezintă în formă epică reflectarea „destinului uman și a destinului poporului”, urmărind-o pe toată durata dezvoltării literare și sociale a RSSM, transmite principalele narațiuni ale procesului literar, și ilustrativ, înfățișează universul valorilor familiale tradiționale.

Narațiunea în romanele scriitorilor moldoveni, abundă generos cu exemple de descrieri familial-existențiale, demonstrează normele axiologice în noua realitate familială. În opinia noastră, cel mai elocvent, universul valoric al familiei sovietice a fost reflectat în operele femeilor-romaniste. Proza

feminină în Moldova Sovietică este consacrată vieții oamenilor obișnuiți, râvnitori ai simplei fericiri familiale. În centrul subiectului sunt destinele feminine, familiile lor. În caracterele și destinele eroilor mulți se pot recunoaște pe sine, pe cunoscuții săi, pe prieteni sau rude. În detalii ni se înfățișează epoca trecută, suprasaturată cu mulțimea de mărunțișuri cotidiene, ce permit reconstituirea ambianței și înțelegerea mai bune a faptelor, condițiilor de viață, iar împreună cu acestea acele gânduri și năzuințe ale oamenilor de atunci.

Evidențierea „prozei feminine” este determinată aici de câteva circumstanțe: autorul este femeie, eroina principală – femeie, problematica într-un fel sau altul este legată de destinul feminin. Nelipsit de importanță este și rolul opticii feminine asupra realității înconjurătoare, ținând cont de particularitățile psihologiei feminine. Noi examinăm operele de proză feminină ca obiect al căutărilor spirituale și morale. Chipurile feminine din literatura sovietică, supuse narațiunii sociale, prezintă prin sine o analiză a constituției spirituale a femeilor, dezvăluie universul moral al eroinelor, prezintă metamorfoza caracterelor, transformând în arena activității lor – cotidianul și familia (Филиппова 1984: 26-37). Toate acestea pot fi confirmate prin exemplele operelor scriitoarelor de expresie rusă din RSSM – Lidia Mișenco («Полынь – вдовья трава, 1964), Lidia Latieva («Развод», 1980) și povestirea Annei Lupan – „Valența”, traducerea în rusă fiind realizată de soțul ei, scriitorul rus Nicolai Savostin («Валенча», 1981). Universul valorilor familiale în proza feminină a Moldovei Sovietice este transmisă prin istoriile de viață și dragoste a unor femei simple, în câmpul moral al cărora, principiile de păstrare a familiei sunt de neimaginat fără clarificarea problemei despre armonia și dizarmonia iubirii.

În romanul „Pelin – iarba văduvilor” («Полынь – вдовья трава») de Lidia Mișenco, sunt tratate problemele cotidianului familial, în care dragostea determină năzuința omului pentru libertate. Eroii romanului sunt oameni de diverse vârste și caractere. În prim-plan se află destinul femeii sovietice de condiție simplă, văduvei Olga Morozova. În subiectul L. Mișenco abundă ceea ce este râvnit, ideal, ne conform cu posibilitatea de a fi realizat, iar una dintre particularitățile principale constă în focalizarea tuturor liniilor de subiect în jurul unei singure probleme, a dragostei personajelor. Altfel spus, tot ce se petrece în sat și raion, fie „deservește” intriga iubirii, fie derulează

autonom, autoarea tinzând să nu complice evenimentele sau să aglomereze expunerea.

Unul dintre personajele principale este președintele de colhoz Cosma Josan, în satul căruia vine în calitate de veterinar tânăra văduvă – Olga Morozova. Argat în trecut, căsătorit cu fiica unui gospodar înstărit, Josan, tatăl a doi copii deja maturi, niciodată nu ajungea cu gândul la uniunea sa sufletească cu soția, pe care, probabil, n-o iubea, dar în virtutea vechilor tradiții patriarhale, care cel mai des excludeau dragostea ca primă premiză de constituire a vetrei familiale, stima față de soție ca mamă a copiilor și gospodină a casei. Timp de 20 de ani de căsnicie, Josan niciodată nu se gândea dacă e frumoasă soția sa, cu cine seamănă copiii lor, de altfel, ca și majoritatea consătenilor săi. Apariția Olgăi în colhoz, a bulversat toată viața președintelui. Josan, în virtutea vârstei sale și a viziunilor asupra lumii constituite în spirit tradițional, om temeinic și social determinat (președinte de colhoz), neașteptat pentru sine însuși, prima dată în viața sa s-a îndrăgostit cu adevărat și pentru această atracție tardivă este gata să năruie universul său cotidian-familial și social.

În pofida normelor morale vechi și noi, pentru dragostea sa el părăsește familia, nu se conformă poziției conducerii de partid, rupe toate legăturile cu lumea înconjurătoare. Dragostea, în calitate de categorie cheie a valorilor familiale, întotdeauna a fost forța motrice a căii etice umane. Pentru noi, este elocventă contradicția în care intră această intenție de autor cu narațiunea socială sovietică. Analizând romanul L. Mișenco, reputatul istoric literar, academicianul C. F. Popovici, după toate regulile canonului ideologic sovietic, destul de dur critică autoarea pentru tratamentul fără scrupule a subiectului: „Aici nu e necesar să apelăm la romanele cavalești, face doar să tragem cu privirea asupra titlurilor operelor menționate, să ne amintim de lumea lui Turghenev a visurilor și dragostei. În acest caz, nimic asemănător, deoarece avem în față o intrigă de dragoste banală, total lipsită de sentimente de înnobilitate a sufletului. Eroina romanului, Olga, cu toate încercările sufletești prin care trece, nu-și găsește justificare în fața comunității, dar și a cititorilor contemporani” (Попович 1988: 51). Cu alte cuvinte, eroii romanului prezintă un exemplu negativ, care sfidează principalele valori familiale, manifestate cu toată „sacralitatea” de ideologia sovietică. La rândul său autoarea tinde să construiască pentru eroii săi un „microclimat” romantic, vădit simpatizându-i.

În acest caz, ne sunt înfățișați doi oameni nefericiți în felul lor, în deplină măsură meritând dreptul la dragoste, dar nici unul dintre ei, nu-și poate găsi o justificare și compasiune deplină, socială, morală, sau pur și simplu umană. Năruirea familiei și dragostea lui Josan relaționează și se „casează” din contul vechiului cotidian patriarhal, când nu numai fetele puteau fi date în căsătorie (însăși acest cuvânt conținea în sine nuanța realității triste, când fără dragoste și dorință erau „date” în căsătorie, din rațiunile gospodărești ale părinților, și nu după înțelegerea sufletească a tinerilor), dar și băieții erau însurați cu o fată nesuferită, dar bogată. În aceasta de fapt și constă tot secretul descătușării, emancipării și justificării faptei lui Josan. Pentru îndreptățirea eroului său, autoarea justifică toată motivația de cauză-efect prin reminiscențele trecutului.

Dar în roman, exemplul căderii morale este dat nu de un simplu lucrător din colhoz, dar de președintele colhozului, comunist, om, care după toate canoanele sovietice, trebuia să fie în multe privințe exemplar. În aceasta și constă evidența contradicției dintre narațiunea socială și intenția de autor. În viață se mai întâmplă istorii de acest fel, și ele nu sunt singulare. Asta e realitatea. Dar, de la literatura sovietică se solicita selectarea faptelor, tipizarea lor, și examinarea întregului lor conținut printr-o optică metodologică anumită, – cea ideologică (Попович 1988: 115). Pentru cititorul contemporan, distanțat de formalismul epocii sovietice, anume ne conformarea cu acest principiu fondator în romanul „Pelin – iarba văduvilor”, construiește tabloul axiologic, ca rezultat, după legile silogismelor consecutive, este încălcată însăși construcția situației și a sistemului de chipuri, care contrazic în acest caz concret criteriile elementare, obligatorii pentru modelul și structura artei realiste.

L. Mișcenco conturează tabloul evoluției spirituale a lui Josan, în scenele întâlnirilor și de dragoste sunt multe descrieri realiste, lirice, în care se manifestă măiestria artistică a autoarei. Adesea scenele de dragoste sunt proiectate pe intense imagini peisagistice, care în combinație cu sentimentele îndrăgostiților constituie contextul liric, care articulează ideea autoarei despre puterea de iertare totală a dragostei. Totuși, pentru versiunea de perspectivă a epilogului, L. Mișcenco a recurs la soluția șablon a unei istorii de dragoste: moartea eroinei. „În noile condiții sociale, în acest caz – în satul moldovenesc în proces de înnoire, istoria dragostei dintre președintele colhozului

și un membru notoriu al acestui colectiv căpăta dimensiunea unui eveniment ne-ordinar, pasibil de urmărit pentru întreg micromediul reconstituit de autoarea romanului” – menționează C. Popovici (Попович 1988: 93).

Finalul romanului s-a dovedit a fi previzibil de banal: L. Mișcenco este nevoită să dea curs dezvoltării relațiilor dintre Josan și Olga și, ne văzând vreo alternativă, descrie un deznodământ ce duce eroina spre pierzanie. Dar acest epilog, în opinia noastră, nu este o încheiere firească a mersului evenimentelor. Precum bine se știe, majoritatea eroinelor operelor în care principalul resort de acțiune este dragostea împovărată de dificultăți, și-au săvârșit tragic viața. Mișcenco creează o situație destul de complexă, care conduce eroina spre tragicul deznodământ. Într-o zi ploioasă, Olga își pierde conștiința, cade și zace mult timp pe pământ, până nu e găsită de Hanca (soția lui Josan). „Îndată ce a aflat că este vorba de Olga, Josan s-a repezit către mașină, a împins șoferul, fără să-și dea seama, a virat și s-a pornit în viteză, ca un buimac, spre cotitură, la fermă, unde zăcea Olga. Vie sau moartă – n-a înțeles. Cât pe ce să treacă pe alături, ochii ca în ceață, dar pe drum a ieșit Hanca, și el din plin mers a oprit mașina, împiedicându-se, s-a grăbit spre Olga, a căzut în genunchi alături de ea și a început s-o scuture de umeri. Capul Olgăi se clătina, fața părea o pată albă, iar el tot o scutura și o scutura, strângând din dinți” (Мищенко 1967: 284).

Înnebunit de disperare, Josan a ridicat-o pe Olga în brațe, a dus-o spre mașină, a culcat-o în spate și, înclinându-se deasupra volanului, a pornit brusc din loc. El gonea mașina către spitalul raional în speranța unui rezultat fericit, dar și aici, pentru agravarea și, evident, motivarea deznodământului tragic, în cale mai apare o etapă de încercare. Pe drumul de țară, înmuiat de ploi, mașina se împotmolea, intrând tot mai adânc în pământul umed. S-a necăjit mult, tot aruncând sub roți: crengi, mantaua și, în sfârșit, a aruncat și cușma. Ieșind cu greu la șosea, Josan „a oprit mașina și s-a întors spre Olga ... o întristare, fierbinte ca ameteala, la lovit drept în inimă. Dându-și seama de vina fără margini pe care o purta față de Olga, Josan într-un ultim impuls de disperare, s-a lipit cu obrazul de fața ei rece, cu greu s-a rupt de ea, s-a ridicat, clătînându-se, a trecut la volan” (Мищенко 1967: 287).

Acest deznodământ trist finalizează istoria dragostei întârziate a eroilor romanului, Cosma Josan și Olga Morozova. Acest final este predeterminat

de autoare chiar de la începutul istoriei: „Trezindu-se în îmbrățișarea unei dimineți melancolice, Olga, după sfatul experimentatei Zamfira, a găsit o iarbă mai înaltă și mai îndesată și s-a spălat cu roua. Pe buze a rămas gustul amar al pelinului. Cu partea dorsală a palmei a șters buzele, dar mirosul a rămas. Se vede că s-a spălat cu roua de pe pelin. Olga s-a uitat primprejur. «Da, iată-l pelinul. Iarba amară a văduvelor!»” (Мищенко 1967: 39). În aceste gânduri apare nu doar alegoria întregului tragism al Olgăi, a insucceselor ce au însoțit-o toată viața, dar și ideea care străbate tot romanul, de la care pornește L. Mișcenco, și la care, într-un volum și mai trist, ajunge. Parabola întregului sens al operii este cuprinsă în denumirea romanului, chintesența conținutului său în deducția eroinei, care s-a spălat cu roua de pe pelin.

Spre diferență de personajele L. Mișcenco, eroinele romanului Lidiei Latieva „Divorțul” sunt implantate în viața cotidiană urbană din epoca așa-numitului „socialism tardiv”. Ele toate sunt orașence, locuiesc în Chișinău, sau undeva în vecinătate și toate coliziunile lor se referă la problemele moral-etice ale familiei și relațiile familiale. În subiectul romanului „munca cotidiană” a construcției socialiste este doar slab consemnată și inclusă într-un regim de fundal al rutinei cotidiene. În roman este expusă istoria a trei perechi familiale diferite, la limita „vârstei periculoase” – 40 de ani: grijile casnice de fiecare zi, insomnia, indiferența neașteptată în locul dragostei de ieri, încăruntirea timpurie stranie. Din toată multitudinea aspectelor vitale, autoarea este interesată doar de viața femeilor – soții și mame. În special în acea parte a sa, care poate fi încăpută de un singur cuvânt – „casa”.

Autoarea, după exemplul coliziunilor eroinelor romanului „Divorțul”, demonstrează anume acele particularități ale instituției familiei din RSSM, care sunt evidențiate în lucrările științifice etno-sociale la acest capitol: „apropierea modului de viață a diferitor familii, extinderea numărului familiilor social și etnic mixte, transformările în funcțiile familiei, repartizarea rolurilor în interiorul familiei” etc. (Опыт 1980: 90-93).

Dimensiunile familiei, numărul copiilor și etnia soților, trec pe planul doi în sistemul de valori familiale prezentate. Personajele romanului – ca și cum extrase din gloată – sunt oameni obișnuiți, care nu se evidențiază prin nimic în rutina cotidiană, sunt dezvoltate de autoare doar în anumite detalii selectate. Printr-un fel de crochiuri sunt schițate amănuntele trecătoare ale destinului lor. Autoare

zugrăvește chipul de femeie în categoria vârstnică de 40 de ani. Istorii foarte intime din toamna vieții. Valeria (Lera) – energică, contemporană, comunicabilă: „Mie întotdeauna îmi plăcea să mă plimb – își spune ea despre sine, – Singură. Muzee. Cinema. Străzi. Cafenea. Mergi, privești, gândești, nimeni nu-ți încurcă. Libertate. Spațiu pentru suflet” (Латъева 1980: 20). Dar tot ea se consideră pe sine drept o femeie cu valori tradiționale, chiar patriarhale: „Sunt muiere. Filistină. Mie pentru fericire a doua parte din leafă să-mi dai. Unde vrei s-o ei. Măcar din gura gemenilor rupe-o” (Латъева 1980: 24). Încă din tinerețe, pe la 25 de ani, se temea de ne-orânduire, își dorea casă, familie, poziție „sigură”. A fost căsătorită de două ori. Costică – fostul soț, favoritul femeilor, „cadou al destinului, zâmbet strâmb, mers legănat”. Lera lucra în atelier în două schimburi. Iar el se plimba și bea până dimineața, apoi venea acasă, făcea scandal și dădea frâu mâinilor.

Despărțindu-se de Costică, s-a căsătorit cu Sergiu. Soțul – Seriojică, „exaltat, ideal, subtil” – a părăsit prima familie, lăsând soția cu doi copii (fetițe-gemene). S-a constituit noua familie, s-a născut fiica, Taniușa. Tatăl Lerei a murit de beție, „s-a înecat la o beție într-un șanț”. Având un caracter ușor, ea destul de rapid și-a revenit după tragediile de familie: alcoolismul tatălui, apoi și a primului soț. Însă amintirile despre acestea uneori îi umbreau viața. După moartea tatălui, la ea cu mama a început viața fericită și liberă, cu plimbări și prânzuri la cantină.

Familia pentru Lera e ca un joc. Neapărat după reguli, cu orânduire tradițională: „Eu în acest joc sunt prima vioară. Eu m-am impus. Eu m-am stăruit. Eu am colorat idila noastră familială cum am putut. Și în sfârșit ea se aseamănă cu o ilustrată luxoasă de Anul Nou. Seriojică vine în fugă din redacție. Eu îi pun o părjoală pe farfurioară. Față de masă. Șervețel. Floricică în vază”. Soțul lucra la redacție de ziar, animat de munca sa, dar bani în familie nu aducea, el era „mai presus de sațietate” (Латъева 1980: 35). „Eram frământată de grija mea. La cine mâine să fac rost de cinci ruble? Cum s-o întind mai departe cu jocul nostru cu părjoala? Și așa de zi cu zi”. Îi place viața activă „ieșirile la natură. Ruguri. Schiuri. Ieșiri la scenă”, îi place ca „în jurul ei să se îmbulzească prietenii. Râs. Glume. Palavre”. „Masa – ca sărbătoare. Pocale, tacâmuri, sclipirea sticlei colorate” (Латъева 1980: 37).

Ea trăiește cu grijile despre confortul casei ospitaliere, unde se strâng companiile gălăgioase

ale prietenilor, pentru soț asta e secundar – el chiar se simte stingherit de cotidian. Ea este totalmente fericită în căsnicie. Soțul, casa-familia, sunt prioritățile sale principale. Dar totuși conștiința sa e tulburată de anxietăți nedefinite și numele obsesiv „Levada”, cineva îi spune astfel. „Probabil m-a chinuit chipul „levadei” („левада» – rus. – pădure de foioase) – a naturii abundente” (Латъева 1980: 81).

Dar tot mai des își dă seama, că casa îmbelșugată și soțul iubitor, au încetat s-o umple cu fericire: ea își recunoaște că e mai fericită în mediul prietenilor decât în familie. Simte insatisfacția de viață, regretă că viața ei a ajuns prea departe de „acele dorințe frumoase, mândre și îndrăznețe” (Латъева 1980: 97).

La fel de tipică, contemporană și rapidă în acțiuni este prietena familiei – independenta Galina (Galca), originară din Zatoca. Chipurile masculine în câmpul artistic al tabloului familial din această lume, sunt statice, tradițional incluse în primul rând în sfera muncii, nu a familiei. Precum, de exemplu, soțul Galinei – zvelt, activ, rezistent, entuziast, cu nume caracteristic – Sport.

În general, tabloul vieții zugrăvit în roman reflectă tempoul rapid al cotidianului unei familii orașenești din Moldova Sovietică. Procesul de schimbări sociale dictează ritmul în modul de viață, orientat spre aprofundarea în lucru, convenționalitatea legăturilor familiale interne, în măsura în care problematica etică în proza feminină este strâns legată de problematica cotidiană și socială. Este semnificativ, că în agenda narativă a acestei proze, etnia personajelor nu este nicăieri stipulată, sau determinată.

Ținând cont de faptul că o trăsătură esențială a ideologiei URSS pe toată durata existenței sale a fost internaționalismul, literatura de asemenea era obligată să-l inoculeze în conștiința populației. Uneori în texte se furișează anumite sugestii privind indicii etnici, precum de exemplu, în cazul mamei Lerei („Divorțul”), care glumește, folosind un joc de cuvinte în rusă: „La toate femeile din satul nostru părul este așa, mai alb ca castaniul deschis (белее русских), suntem bieloruși (белорусы)” (Латъева 1980: 85).

Universul artistic al prozei feminine din Moldova Sovietică prezintă o narațiune ce reflectă tabloul înconjurător al sistemului tradițional de valori (atât cel rus, cât și moldovenesc), fapt ce se manifestă plenar în povestirea A. Lupan „Valencea”. Destinul creator al A. Lupan – fiice

de țărani moldoveni, absolventă a școlii agricole și a cursurilor literare superioare la Moscova, s-a constituit cu succes, datorită talentului și actualității tematicii alese – descrierii problemelor satului moldovenesc. Fericită și roditoare a fost căsătoria sa cu scriitorul rus din Moldova – Nicolai Savostin. Povestirea „Valencea” este una din puținele sale opere, în care narațiunea se petrece nu la țară, dar în capitală, iar eroi și subiect, nu sunt agricultorii moldoveni, dar o bibliotecară și un avocat, într-o familie mixtă (precum și cea a autoarei). Este elocvent în opinia noastră, că prezentarea familiei, a valorilor familiale din această familie are afinități cu tabloul universului familial al eroului romanului lui L. Latieva „Divorțul”. Problematika etică, imaginile cotidiene în aceste opere sunt foarte asemănătoare.

Eroina povestirii Anei Lupan „Valencea” – Valentina Izvoraș, numită încă din copilărie – Valencea – originară din satul Rădușca, situat aproape de gurile Dunării. N-a avut o copilărie ușoară, în orfelinatul postbelic. Soțul Valenciei, Dan, are o existență de succes în „lumea sa juridică”. El e captivat total de munca sa: „Pentru el nu există nici soție, nici copii, nici vară, nici călduri, – doar procese, consultații, inculpați, martori. Toată lumea sa e în asta” (Лупан 1987: 13). Îi place „curățenia și ordinea. Îl poate scoate din fire o cutie de chibrituri pusă nu la locul ei” (Лупан 1987: 17). El spune că „menirea femeii e de a menține focul în vatră. Dacă nu reușești, lasă serviciul, eu sunt în stare să întrețin familia”. „Sufletul lui Dan e sub șapte lăcăți, pentru care chei nu există” (Лупан 1987: 31). Pe Valencea, nu cea mai frumoasă fată, cu pomeții mongoloizi, a adus-o din sat la Chișinău, i-a înfiat fiul, dar nu din dragoste, ci din calcul, pentru că pentru crearea unei familii trainice, el, un holtei de 40 de ani, avea nevoie de anume o astfel de femeie, cu un set de calități foarte rar în societatea contemporană: „ascultătoare, modestă, supusă, destul de deșteaptă, bună gospodină” (Лупан 1987: 30).

Primul soț al ei, Mitea, un fotograf înalt și frumos, cinstea des și cu scandaluri, „s-a înecat în vin”, luând cu sine încă un vis al Valenciei. Trecând pe la case cu aparatul de fotografiat, el câștiga destul de bine. L-a distrus, după opinia Valenciei, o circumstanță uimitoare: ieftinirea zahărului. „Aproape în fiecare curte se fierbea țuica, iar vinul se dilua cu apă, iar cu ajutorul zahărului recăpăta tăria necesară”. Cu astfel de vin și era servit fotografii în fiecare curte. Al doilea soț s-a dovedit a fi nu mai bun decât primul, de asemenea cinstea, dar e „mai

rezistent la alcool” și „nu se repezea cu pumnii la ea”, dar bătea foarte dureros cu cuvântul, privirea.

Peste 20 de ani, ea a aflat taina familiei sale. I s-a destăinuit tanti Filuța, care o vizita destul de des, încă din timpurile orfelinatului și care s-a adevărat a fi mama sa, care a părăsit-o din pruncie, din cauza dificultăților vieții. Mama regăsită, doar a complicat viața și așa nu prea fericită a Valenciei: „Acum mama Filuța tot mai des a început să vină la Chișinău, se plânge de bătrânețe, boli și neputințe. Valencea o poartă prin spitale... Trebuie să-i capeți medicamente, capace pentru conservare, drojzii și alte mărunțișuri deficitare. O ajută cu ce poate. Doar că sentimentele de rudenie față de mamă așa și n-au apărut. Invers, prezența mamei adesea o irită pe Valencea” (Лупан 1987: 27).

Valencea este o mamă bună, ea urmărește din scurt fii săi, mai ales pe cel mai mare, care în virtutea vârstei grele de tranziție, se distanțează de familie și caută atenția din partea unor cunoscuți suspecti. El are 16 ani, elev al claselor superioare, vacanțele și le petrece la oraș „umblând brambura fără griji”. Mezinul de cinci ani – Ionel, e la grădiniță. Ea are grijă de familie, de fii, și de studenta eșuată Marina, rudă îndepărtată, care fără griji trăiește din contul Valenciei. Pentru sine, pentru cum arată, Valencea nu irosește timpul, nu folosește cosmetice, nu poartă haine la modă și răspunde la reproșurile femeilor cunoscute precum că Dan anume pentru asta a ales-o de nevastă.

Marina, invers, aparține noii generații sovietice, care destul de rapid asimilează noile modele ale cotidianului social, care se reflectă nu doar în maniere, vestimentație, mers, dar și în noua viziune urbanistică. Marina are propriile păreri asupra vieții, absolut străine Valenciei: „Cunoștințele, abilitățile, nivelul de dezvoltare, pregătirea – toate acestea, în opinia sa nu înseamnă nimic, e suficient să ai legături și bani și totul se va aranja de la sine” (Лупан 1987: 20). Valencia nu poate influența pe nimeni: „Acum oamenii de la vârste mici s-au deprins să trăiască cu mintea proprie, să acționeze precum le trece prin cap. Chiar un micuț ca Ionel nu suportă sfaturi” (Лупан 1987: 19).

Valencea e întristată de situația din familie, deoarece soțul ei are „obligații puține, iar drepturi – peste măsură”. Atmosfera din familie e tensionată. Lucrând pentru familie, Valencea practic e lipsită de autoritatea meritată, soțul ne acceptând nici mașina de spălat, care i-ar fi ușurat mult situația. Iar în trecut, „romantică din firea sa, ea se lăsa dusă de visuri... În timpurile orfelinatului, ea visa

că într-o bună zi vor apare părinții ei”, dar în locul părinților imaginari „nobili, eleganți, în mașină albă, a apărut mama Filuța, suplă, necăjită, într-o rochie întunecată, purtată” (Лупан 1987: 41).

Ea visa „să se facă actoriță renumită”, se imagina star de cinema, iubită de public, deoarece încă în orfelinat îi era recunoscut talentul, ea se ocupa de acrobatică, câștigând admirația educatorilor cu abilitățile sale gimnastice, i se profetea succesul. Dar, mai târziu, în studioul de balet, unde a fost admisă, a fost apoi recunoscută fără perspective pentru balet și visul său s-a risipit. A mai fost o încercare nereușită de a intra la școala medicală „pretențiunile ne fiind conforme capacităților” (Лупан 1987: 42). Fără vreun interes, Valencea a învățat în școala bibliotecară, iar mai târziu, deja cu micul fiu în brațe și bărbatul bețiv, a absolvit institutul bibliotecar. Mai visa și la o mare dragoste „pe care ar fi purtat-o întreaga viață, care ar fi încălzit-o nu numai cu iubitul, dar s-ar fi revărsat și peste toți care o înconjurau, ca oamenii să se mire de frumusețea și trăinicia sentimentelor sale” (Лупан 1987: 43).

După nașterea mezinului, trecând prin suferințe fizice și morale, conștientizând trădarea soțului, ea a simțit în sine adevărata putere. „Din maternitate ea s-a întors cu totul alta, dintr-o dată transformându-se într-o femeie matură, calculată și rațională, lipsită de iluziile volatile, dar ne disperată, ne pierzând echilibrul” (Лупан 1987: 46). Ea este părtaşă convinsă a valorilor tradiționale familiale, în conformitate cu care, să spele, să aibă grijă de copii, să gătească și să facă curățenie, trebuie doar femeia: „În opinia sa, bărbatul care spală, nu mai e bărbat. În acest sens convingerile sale sunt tari, și nimeni nu o va reconverti” (Лупан 1987: 20). Ieșită din orfelinat, Valencea este foarte legată de rădăcinile sale, satul natal, locuitorii săi, amintirile, întotdeauna prezente în viața sa.

Valencea – bibliotecar care-și face meseria „cu tot sufletul”, altfel ea nu putea. Retrăia pentru lucrul său, pentru cei care „pierd” (nu întorc) cărțile, completându-și astfel propriile biblioteci. Ea s-a deprins toată viața să muncească cinstit și-i acuză pe cei care doar se fac că lucrează, beneficiind de salariu și pensie. Ea mai are până la pensie 10 ani, a obosit de muncă și se gândește la odihnă. E e severă față de perechile îndrăgostite care se sărută în bibliotecă. Pleacă la servicii și se întoarce pe jos, ceea ce-i înlocuiește antrenamentul: „din centrul orașului până la Râșcani poți ajunge în vreo 20 de minute” (Лупан 1987: 12). Peste asta,

mai trebuie să procure alimente pentru familie. Ea privește înstrăinat îmbulzeala de lângă magazine, ne fiind atrasă de goana după „deficit”. În calea spre casă intră în „Culinărie”. O curbă neașteptată în desfășurarea monotonă a subiectului rutinar este cumpărarea întâmplătoare de către Valencea a unui tort de ciocolată, care a perturbat viața sa liniștită și cumpănită. Reținându-se puțin pe o bancă în parc, Valencea se miră de trândăvia lumii înconjurătoare, care are „timp liber să flaneze prin parc, să plimbe câinii”.

Casa și familia pentru Valencea sunt baza vieții. Cu toate acestea, analizându-și viața, ea ajunge la conștiința că e nefericită în căsătorie. Ea trăiește cu amintirea despre relațiile palpitante adolescente ce i s-au întâmplat în orfelinat. Dar e suficientă o întâlnire cu Petru Bulgară, care cândva, băiețel, era îndrăgostit de ea, iar acum, funcționar de succes – indiferent, străin, ne frumos îmbătrânit, ca s-ă înțeleagă, că familia sa, soțul, copiii, nepoata Marina – constituie marea fericire feminină, grea, dar singura valabilă și care îi umple cu sens toată viața. Familia, valorile tradiționale familiale se dovedesc a fi principala împlinire în viața personajelor feminine.

În încheiere menționăm, că, universul prozei artistice feminine din Moldova Sovietică – universul valorilor familiale – în pofida dictaturii narațiunii sociale, se află în planul sistemului valoric tradițional (atât rus, cât și moldovenesc), format consecvent pe fundamentul moralei creștine de generațiile premergătoare. Expusă mai sus și testată în baza materialelor operelor Lidiei Latieva, Lidiei Mișcenco, Anei Lupan, metodologia și tehnica cercetării literaturii artistice în calitate de sursă etnologică, se poate afirma în cadrul cercetărilor interculturale, în care e posibilă de asemenea, verificarea ulterioară a valabilității instrumentarului folosit.

Referințe bibliografice/ References

Zamfir C., Vlăsceanu L. (coord). 1993. Dicționar de Sociologie. București: Ed. Babel.

Билецкий Н. В. 1984. Роман и современность. Кишинев: Штиинца. / Bileckij N. V. 1984. Roman i sovremennost'. Kishinev: Shtiinca.

Бочаров С. Г. 2007. Филологические сюжеты: сборник избр. ст. М.: Языки славянских культур. 656 с. / Bocharov S. G. 2007. Filologicheskie sjuzhety: sbornik izbr. st. M.: Jazyki slavjanskih kul'tu. 56 s.

Бурова С. Н. 2010. Социология брака и се-

мьи: история, теоретические основы, персоналии. Минск: «Право и экономика». / Burova S. N. 2010. Sociologija braka i sem'i: istorija, teoreticheskie osnovy, personalii. Minsk: «Pravo i jekonomika».

Бурсов Б. И. 1976. Критика как литература. Л.: Лениздат. / Bursov B. I. 1976. Kritika kak literatura. L.: Lenizdat.

Канторович В. Л. 1984. Литература и социология. М.: Советский писатель. / Kantorovich V. L. 1984. Literatura i sociologija. M.: Sovetskij pisatel'.

Клишина О. С. 2013. Методология этнологического исследования художественных текстов (на примере творчества А. Н. Островского, Н. С. Лескова и А. П. Чехова): автореф. дисс. ... докт. ист. наук. Москва. / Klishina O. S. 2013. Metodologija jetnologicheskogo issledovanija hudozhestvennyh tekstov (na primere tvorchestva A. N. Ostrovskogo, N. S. Leskova i A. P. Chehova): avtoref. diss. dokt. ist. nauk. Moskva.

Григорьева А. А. 2018. Семья как правовой институт: от истории к современности. În: Молодой ученый. № 33 (219), с. 95-98. <https://moluch.ru/archive/219/52328/> (vizitat 29.04.2022). / Grigor'eva A. A. 2018. Sem'ja kak pravovoj institut: ot istorii k sovremennosti. In: Molodoj uchenyj. no. 33 (219), s. 95-98. <https://moluch.ru/archive/219/52328/> (vizitat 29.04.2022).

Кодекс. 1989. Кодекс о браке и семье Молдавской ССР: официальный текст с изменениями и дополнениями на 1 октября 1989 года / Министерство юстиции Молдавской ССР. Кишинев: Картя Молдовеняскэ. / Kodeks. 1989. Kodeks o brake i sem'e Moldavskoj SSR: oficial'nyj tekst s izmenenijami i dopolnenijami na 1 oktjabrja 1989 goda / Ministerstvo justicii Moldavskoj SSR. Kishinev: Kartja Moldovenjaskje.

Латьева Л. 1980. Развод. Кишинев: Картя Молдовеняскэ. / Lat'eva L. 1980. Razvod. Kishinev: Kartja Moldovenjaskje.

Лупан Анна. 1987. Женщина с печальными глазами: Повесть, рассказы. Кишинев: Лит. артистикэ. / Lupan Anna. 1987. Zhenshhina s pechal'nymi glazami: Povest', rasskazy. Kishinev: Lit. artistikje.

Мищенко Л. 1967. Полюнь – вдовья трава. Кишинев: Картя Молдовеняскэ. / Mishhenko L. 1967. Polyn' – vdov'ja trava. Kishinev: Kartja Moldovenjaskje.

Попович К. Ф. 1988. Становление, тематическое своеобразие и художественные особен-

ности русского романа Советской Молдавии (1945–1965). În: Русская литература Советской Молдавии. (Материалы и исследования). Кишинёв: Штиинца. / Popovich K. F. 1988. Stanovlenie, tematiceskoe svoeobrazie i hudozhestvennye osobennosti russkogo romana Sovetskoj Moldavii (1945–1965). In: Russkaja literatura Sovetskoj Moldavii. (Materialy i issledovanija). Kishinjov: Shtiinca, 1988.

Почепцов Г. СССР: соцреализм как советский нарратив USSR: Socialist Realism as a Soviet Narrative. În: <http://hvylya.net/analytics/society/sss-rsotsrealizm-kak-sovetskiy-narrativ.html>. (vizitat 2.08.2022). / Pohepcov G. SSSR: soorealizm kak sovetskiy narrativ USSR: Socialist Realism as a Soviet Narrative. In: <http://hvylya.net/analytics/society/sss-rsotsrealizm-kak-sovetskiy-narrativ.html> (vizitat 2.08.2022).

Опыт. 1980. Опыт этносоциологического изучения образа жизни (по материалам Молдавской ССР). М.: Наука. / Опыт. 1980. Опыт jetnosociologicheskogo izuchenija obraza zhizni (po materialam Moldavskoj SSR). М.: Nauka.

Томпсон Дж. Л., Пристли Дж. 1998. Социология: Вводный курс. М.–Львов: АСТ-Инициатива. / Tompson Dzh. L., Pristli Dzh. 1998. Sociologija: Vvodnyj kurs. М.–L'vov: AST-Iniciativa.

Филиппова Е. И. 1984. Художественная литература как источник для этнографического изучения города. În: Советская этнография, 1984, июль–август, с. 26–37. / Filippova E. I. 1984. Hudozhestvennaja literatura kak istochnik dlja jetnograficheskogo izuchenija goroda. In: Sovetskaja jetnografija, ijul'–avgust, s. 26–37.

Харчев А. Г. 1979. Брак и семья в СССР. М. / Harchev A. G. 1979. Brak i sem'ja v SSSR. М.

Юркевич Н. Г. 1970. Советская семья. Минск. / Jurkevich N. G. 1970. Sovetskaja sem'ja. Minsk.

Irina Ijboldina (Chişinău, Republica Moldova). Cercetător științific, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Ирина Ижболдина (Кишинев, Республика Молдова). Научный сотрудник, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Irina Ijboldina (Chisinau, Republic of Moldova). Researcher, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: ijboldinairina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1136-0082